

עבודת השלמה בתנ"ך – סיפורי הבריאה

בראשית א', ב', ג', ד', ו' 22-5, י"א 9-1

בראשית א'

1. פרט מה נברא בכל אחד מששת ימי הבריאה.
2. מה מבדיל את בריאת האדם משאר הבריאות? פרט שני הבדלים.
3. מה תפקידו של האדם בעולם?

בראשית ב'

1. כיצד נברא האדם?
2. מה תפקידו של האדם בעולם?
3. כיצד נבראה האישה?

בראשית ג'

1. הסבירו במה חטאו הנחש, האישה והאדם.
2. הסבירו את העונשים לנחש, לאישה ולאדם.

בראשית ד'

1. הסבירו במה חטא קין, ומה הביא אותו לכך.
2. פרטו שני עונשים בהם נענש קין.

בראשית ו' 22-5

1. מדוע ה' מחליט להביא מבול על הארץ?
2. מדוע בחר ה' בנח בכדי לבנות את התיבה?

בראשית י"א

1. במה חטאו בני דור מגדל בבל? פרטו שני חטאים המופיעים בפסוק 4.
2. כיצד ה' מעניש את בני דור מגדל בבל?

הסבר את המושגים הבאים ובסס אותם על דוגמה מאחד הפרקים שקראת:

1. מונותאיזם
2. "דברה תורה בלשון בני אדם"
3. מידה כנגד מידה
4. קושי תיאולוגי

בהצלחה!

סיכום

הבריאה וראשית האנושות

הפרקים הנלמדים:

בראשית: א', ב', ג', ד', ט', י"א 1-9.

בראשית א' – ב'3 (סיפור הבריאה):

מה שנברא בכל יום:

מה שנברא	יום
אור	ראשון
רקיע (הפרדה בין השמים לארץ)	שני
יבשה, עצים, צמחים	שלישי
מאורות – שמש, ירח וכוכבים	רביעי
עופות ודגים	חמישי
חיות, אדם ואישה	שישי
פרק ב' – ה' נח	שבת

מבנה הקטע:

1. פתיחה וסיום קבועים של כל יום. "וַיֹּאמֶר ה'...וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם...".
 2. מבנה של בסיס והרחבה:
 יום א': אור
 יום ב': ים ושמיים
 יום ג': ארץ – יבשה
 יום ד': מאורות
 יום ה': עופות ודגים
 יום ו': בע"ח שביבשה
 3. שימוש במספרים טיפולוגיים* – המילים אור, יום, מים וכי טוב, מופיעות 7 פעמים. המילה אלהים מופיעה 7 כפול 5 פעמים (35).
 4. "וַיִּרְא ה' כִּי טוֹב" חוזר בכל יום – מראה שהטוב הוא חלק מהבריאה.
- *מספר טיפולוגי: מספר בעל משמעות סמלית, משקף שלמות מסוימת. בא להדגיש חשיבות של דבר מסוים ולא בהכרח משקף את המציאות. מס' לדוגמא: 3, 7, 40.
- מסקנה מהמבנה: בריאת העולם מתוכננת ומושלמת. כל פעם שכתוב "וַיֹּאמֶר" זה מדגיש שהייתה חשיבה ותכנון לפני המעשה. ה' תכנן את העולם מראש ועל פי סדר מסוים.

פס' 1: פס' זה מייצג את עקרונות המונותיאיזם – אמונה באל אחד ויחיד:

- א. המילה "ברא" – בגוף יחיד, מעידה שה' הוא השליט היחיד בעולם.
- ב. השמיים והארץ, שלפי האמונה הפוליתאיסטית (=אמונה באלים רבים) הם אלים בפני עצמם, מוצגים כמשהו שה' ברא.
- ג. אין תיאור של ה', חייו וקורותיו לפני הבריאה כמו במיתוסים הפוליתאיסטים, כי האל המקראי הוא אל מופשט. זה מודגש גם על ידי כך שה' ברא באמירה בלבד ולא בעשייה כלשהי.

קושי: כתוב "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ" אבל לפי המשך, השמיים נבראו ביום השני והארץ ביום השלישי, ולפי זה השמים והארץ כאילו נבראו פעמיים.

פתרון: פס' 1 הוא רק כותרת לכל הפרק, שמסכמת את כל הבריאה. אחר כך בא הפירוט של מה שנברא בכל יום.

פס' 2: "והארץ הייתה תהו ובוהו וחשך על פני תהום, ורוח ה' מרחפת על פני המים" – פס' זה מתאר את המצב שלפני הבריאה, שמתחילה באמת רק בפס' 3. מאחר שנזכרים כאן יסודות כמו ארץ, תהום, רוח ומים, נראה שהיו יסודות שהיו קיימים לפני הבריאה, ולכן הבריאה היא "יש מיש" – בריאה מחומר. לפי הפרשנות המסורתית (דתית), העולם נברא "יש מאין" – מכלום.

פס' 6-13:

היום השלישי הוא המשך רצוף של היום השני, ויש לכך 2 הוכחות:

1. **לפי הביטוי "כי טוב":** ביום השני לא נאמר "כי טוב" משום שה' לא סיים את מלאכתו ביום הזה, עדיין אין יבשה, והמצב עדיין לא טוב. ביום השלישי נאמר פעמיים "כי טוב": פעם אחת על הפרדת המים והיבשה – סיום סידור המים, המשך ליום השני. פעם שנייה על בריאת הצומח.
2. **לפי המעשים של ה':** ביום השני ה' הפריד בין המים לשמים וזה עדיין לא מצב טוב כי היבשה מכוסה במים. ביום השלישי הוא משלים את המלאכה והיבשה יוצאת החוצה.

שלילת המיתוס בסיפור הבריאה - דה - מיתולוגיזציה:

מיתוס: סיפור אגדה קדום של עמים עובדי אלילים, המתאר אלים וגיבורים על טבעיים. דוגמאות לגורמים שנחשבו לאלים/יצורים ומפלצות בעלי כוחות: ים, תנין, נחש, שמש, ירח, לווייתן. סיפור הבריאה שבבראשית מושפע ממיתוסים שהיו בזמן ההוא, בבבל ובכנען, אבל לרוב הוא אינו מסכים עימם אלא סותר ושולל אותם. זאת מכיוון שהחידוש של היהדות הוא המונותאיזם – אמונה באל אחד.

באופן כללי, במקרא יש שני סוגים של התייחסות למיתוס:

- א. **התנגדות ושלילת המיתוס** (דה- מיתולוגיזציה): המטרה היא לשלול את המיתוס ולהוכיח שאלהים הוא אחד ויחיד ורק הוא לבדו ברא את העולם, כמו בבראשית א'.
- ב. **קבלת ושימוש במיתוס:** כשהכתוב משלב יסודות מיתולוגיים בתוכו ללא התנגדות רעיונית, בשביל להוכיח שה' הוא אחד ויחיד. לדוגמה: **ישעיה כ"ז 1:** " בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד יְהוָה בְּחַרְבּוֹ הַקָּשָׁה וְהַגְדֹּלָה וְהַחֲזָקָה, עַל לְוִיָּתָן נַחֵשׁ בְּרֶת, וְעַל לְוִיָּתָן, נַחֵשׁ עַקְלָתָנוּ; וְהָרַג אֶת-הַתַּנִּין, אֲשֶׁר בַּיָּם" – ישעיה מתאר מלחמה שתתרחש באחרית הימים בין ה' לבין מפלצות הים, שתהיה זהה למלחמה שהתנהלה ביניהם בימי בראשית. כך אנו לומדים על קיומו של המיתוס העממי שסיפר על מלחמה זו. תיאור מקראי זה משקף **קבלה של המיתוס** ושילובו בנבואה.

פס' 9-22 - שלילת מיתוסים וקשיים שונים בכתוב:

שלילת המיתוס בפס' 9-10 : במיתוסים רבים הים נחשב לאל שנלחם באל הבורא, ומנסה להשתלט על העולם. בפס' אלה מודגש שהים הוא משהו שה' ברא וכפוף לו.

קושי: בפס' 12, ביום השלישי, נבראת הצמחייה. כיצד ייתכן שיש צמחים כשאין עדיין את השמש, שנבראה רק ביום הרביעי?

פתרון: כוונת התורה להראות שהצמחייה תלויה בה' ולא בשמש, כדי להפחית מחשיבותה, ולשלול את המיתוס של השמש כאל. ה' שולט בעולם והשמש היא גורם משני בלבד.

שלילת המיתוס בפס' 14-19 : תיאור המאורות (=שמש ירח וכוכבים- כל מה שמאיר בשמיים) ארוך במיוחד, ובא להדגיש שה' ברא אותם, ולכן הם אינם אלים בעלי כוחות, כמו שהם נחשבו במיתוסים האליליים. תפקידי המאורות: להבדיל בין יום ולילה, לשמש לאותו ומועדים – זמן, חגים ועונות השנה, אור, כיוון.

קושי: אם המאורות נבראו רק ביום הרביעי, מהו האור שנברא ביום הראשון? כיצד ייתכן אור ללא מאורות?

פתרון: רש"י: 'מיום ראשון נבראו, וברביעי ציווה עליהם להיתלות ברקיע' - רש"י אומר שהמאורות נבראו ביום הראשון, וביום הרביעי ה' תלה אותם בשמיים.

שלילת המיתוס בפס' 21 : מכל החיות, רק התניניים נזכרים בשם, בצירוף התואר "גדולים". במיתוסים התניניים היו יצורים מפלצתיים שניהלו מלחמה יחד עם הים כנגד האל הבורא. המקרא בא להדגיש שהתנין לא מפלצת בעלת כוחות משום שה' ברא אותו, ולכן הוא כמו כל שאר החיות.

פס' 22: ה' מברך את חיות המים בברכת "פרו ורבו". **קושי:** מדוע הוא לא בירך גם את חיות היבשה ב"פרו ורבו"? **פתרון:** זהו **סיפור אטיולוגי**: בני האדם ראו שחיות המים משריצות הרבה יותר מחיות היבשה, ולכן נתנו לכך הסבר באמצעות הסיפור שה' בירך אותן.

בריאת האדם:

בפס' 26 יש שני קשיים:

- קושי לשוני:** "בצלמנו בדמותנו" בלשון רבים – וה' הוא אחד ויחיד.
פתרון: א. צורת הרבים "נעשה" היא לשון זירוז עצמי. האדם הוא הבריאה החשובה ביותר ולכן ה' מזרז את עצמו לקראתה, בלשון רבים.
ב. לפני הבריאה החשובה ביותר, ה' התייעץ עם מלאכי השרת ולכן דיבר בלשון רבים.
 - קושי אמוני דתי (=תיאולוגי):** צלם = דמות, צורה. כיצד ייתכן שלה' יש דמות פיסית?
פתרון: הכוונה לצלם רוחני. לאדם יש תכונות אלוהיות.
פירושים נוספים למילה "צלם":
- יש הטוענים שמדובר באמת בדמות הגשמית של ה', לפיה נברא האדם. הדמיון הוא אכן דמיון פיסית.
 - יש הטוענים כי מדובר בדמיון שכלי בין האדם לה'.
 - יש הטוענים שמדובר בבחירה החופשית שיש לאדם.

הברכה לאדם:

פס' 27-28: "פרו ורבו"- רבייה, "כבשוה"- כיבוש הארץ, "ורדו בדגת הים ובעוף השמיים ובכל חיה הרומשת על הארץ"- רדו = שלטו, (לרדות = לשלוט)- שליטה על הבע"ח. השליטה על הבע"ח היא תפקיד האדם.

במה מיוחדת בריאת האדם משאר הנבראים?

1. **לבריאת האדם קדמה מחשבה ותכנון**- "ויאמר ה' נעשה אדם" – האדם הוא הברוא היחיד שמסופר על תכנון והתייעצות לפני בריאתו.
 2. **בריאת האדם נכתבה בלשון פיוטית וחגיגית**, ויש בה חזרה על השורש ב,ר,א- להדגיש שהאדם נברא ישירות מהאל.
 3. **האדם הוא הברוא היחיד שנאמר עליו שהוא נברא בצלם ה'**, עובדה שחוזרת 3 פעמים (מספר טיפולוגי).
 4. **ייעודו ותפקידו של האדם- לרדות (= לשלוט) על כל שאר החיות.**
 5. **האדם נברא אחרון**, לכן הוא נעלה משאר החיות, משום שנברא כשהכל כבר מוכן בשבילו.
 6. **הברכה לאדם נאמרת מפי ה' אל האדם באופן ישיר**, בניגוד לברכה לחיות שנאמרת באופן עקיף. זה מדגיש את מעמדו הגבוה של האדם. האדם מיוחד בכך שהוא איש שיחו של האל.
 7. **החיות נבראו על ידי פקודה שה' נתן או למים "וישרצו המים" או ליבשה "ותוצא הארץ". לעומתם, האדם נברא על ידי ה' באופן ישיר ללא תיווך**: "ויאמר ה' נעשה אדם בצלמנו כדמותנו..".
- קושי:** כיצד ייתכן שעל כל הברואים נאמר "כי טוב" ודווקא על האדם לא נאמר "כי טוב"?
פתרון: א. על בריאת האדם לא נאמר "כי טוב" משום שלאדם יש בחירה חופשית בין טוב לרע. על האדם להוכיח שהוא טוב.
 ב. יש הטוענים כי הביטוי שנאמר אחרי הבריאה כולה- "וירא ה' את כל אשר עשה והנה טוב מאוד" (פס' 31)- כולל בתוכו גם את ההערכה החיובית לאדם.

השבת:

פרק ב' 1-3:

כל יום שביעי בספירה משמש זכר לרעיון בריאת בעולם. ביום זה צריך לשבות כדי להכיר בגדולת מעשה הבריאה של ה'. זהו בעצם סיפור אטיולוגי שבא להסביר למה אנשים נחים ביום שבת- כי זה מה שה' עשה.

השבת היא השיא של הבריאה: מיוחדת בכך שה' מכריז עליה כיום קדוש, נבדל ושונה מאר הימים. זה מתבטא בסגנון כתיבה חגיגי שמלא בחזרות: "יום שביעי" 3x, "ויכל" 2x, "וישבות" 2x.

קושי: "ויכל" ה' ביום השביעי את מלאכתו אשר עשה.."- "ויכל" = סיים. כיצד ייתכן שה' סיים את מלאכת הבריאה רק ביום השביעי, הרי סיים אותה כבר ביום השישי?
פתרון: מדובר על הזמן שבו נכנסה השבת- היום השביעי, בזמן המעבר המדויק בין היום השישי לשביעי. בו סיים ה' את עבודתו.

השבת אצל העמים המסופוטמיים (בבלים ואשורים): גם עמים אלה נהגו לשבות כל 14 יום (כפולה של 7) אבל מסיבה אחרת- אצלם היום ה- 14 מביא מזל רע ולכן עדיף לא לעשות כל מלאכה, בניגוד לשבת הישראלית שהיא ברכה.

סיכום מטרות סיפור הבריאה:

1. להראות שה' אחד ויחיד, ברא עולם מתוכנן ומושלם.
2. התנגדות למיתוסים.
3. נימוק לקיום השבת הישראלית.
4. בני האדם הם מעל לשאר הברואים.

החלוקה לפרקים בתנ"ך:

במקור, התנ"ך לא היה מחולק לפרקים והיה כתוב ברצף אחד ארוך. במאה ה-13, כומר נוצרי בשם לנגטון חילק את התנ"ך כולו לפרקים לפי היגיון מסוים. היהודים אימצו גם הם את שיטת החלוקה של לנגטון וכך התנ"ך שלנו מחולק עד היום. לרוב החלוקה הגיונית מאוד, אבל לפעמים נראה שלנגטון לא עשה עבודה כל כך טובה. דוגמא: סיפור הבריאה שבבראשית א' מסתיים ביום שבת, שמופיע בפרק ב' 1-3. היה יותר הגיוני לכלול את השבת בפרק א'. לכן, היום יש כאלה טוענים שהסיפור מסתיים בפרק א' 31, כי הם הולכים לפי החלוקה של לנגטון. אבל הגיוני יותר שהסיפור מסתיים בפרק ב' 3, אחרי בריאת יום השבת.

בראשית פרק ב' – 4-25:

בפרק זה מופיע סיפור בריאה נוסף. כשמשווים אותו לסיפור הבריאה שבפרק א', רואים שיש הבדלים רבים ביניהם, ולעיתים הם ממש סותרים אחד את השני.

השוואה בין סיפור הבריאה שבבראשית א לסיפור הבריאה שבבראשית ב :

פרק ב'	פרק א	
סגנון סיפורי	נוסחאות קבועות וחוזרות, סגנון תמציתי ומדויק.	סגנון
קרוב לבריאה, בורא באמצעות מגוון פעלים- "ויטע... ויצמח... וישם..."	מרוחק מהבריאה, בורא באמצעות דיבור "ויאמר"	מקום האל בבריאה
האדם, הצמחים, החיות ולבסוף האישה	האדם והאישה נבראים ביחד, בסוף הבריאה	סדר הבריאה
נברא מעפר – מעיד על אפסות	נברא בצלם אלהים- מעיד על גדולה	בריאת האדם
נבראת אחרי האדם, מצלעו וכעזר לו – מעמדה נחות משלו	נבראת יחד עם האדם ולכן שווה לו	בריאת האישה
אין תיאור כזה	יש תיאור של בריאת הארץ והיבשה	תיאור הבריאה
יש גן עדן	אין גן עדן	גן עדן
"לעבדה ולשמרה" – לשמור ולעבוד בגן העדן	"רדו בדגת הים וכו'"- תפקיד האדם הוא לשלוט על החיות ולכבוש את העולם	תפקיד האדם

קושי: 2 סיפורי הבריאה סותרים זה את זה. כיצד ייתכן שיש סתירה בתורה?

- פתרון:** 1. הפרשנות המסורתית (דתית)- לפי קאסוטו: הסיפור הראשון הוא מדעי, ומיועד לתלמידי חכמים. הסיפור השני הוא עממי, ומיועד לקורא הפשוט. כלומר, אין סתירה בין הסיפורים, אלא, הם משלימים אחד את השני.
2. פרשנות מסורתית נוספת: מחבר אחד חיבר את שני הפרקים, כשבראשון הוא רצה להתמקד בבריאת העולם, ובשני רצה להתמקד בבריאת האדם.
2. הפרשנות הביקורתית (חילונית): מדובר בשתי גרסאות שונות של סיפור הבריאה הקדמון, שנכתבו ע"י אנשים שונים, בזמנים שונים. מי שערך את ספר התורה פשוט הכניס את שתי הגרסאות, למרות הסתירות שביניהן. הפרשנות הביקורתית, שנקראת גם ביקורת המקרא, מאמינה שהתורה מורכבת מארבעה מקורות שונים שערכו אותם ביחד. תיאוריה זו נקראת "תורת המקורות".

קושי: כיצד ניתן לפתור את הקושי העולה מכך שבפרק א' האדם נברא בצלם אלהים, ובפרק ב' מעפר?

פתרון: 1. פרק ב' הוא פירוט של א' – יותר מפורט.

2. בפרק ב' כתוב שהאדם נברא מעפר, ואז הוכנסה בו רוח חיים. אולי רוח החיים היא הצלם.

גן העדן: פס' 16-17: פירוש השם "עץ הדעת טוב ורע":

1. ידיעת הטוב והרע שבחיי המין.

2. ידיעה אמיתית ומעמיקה של כל הדברים הטובים וכל הדברים הרעים.

ה' אוסר על האדם לאכול מעץ הדעת. הרעיון העומד מאחורי זה – בחירה חופשית. זה מה שמבדיל את האדם משאר החיות

פס' 19-20: האדם נותן לבע"ח שמות. זה מביע את השליטה שלו עליהם. בכך האדם ממלא את הצו האלוהי מפרק א' 28: "רדו (=שלטו) בדגת הים ובעוף... ובכל החיה..".

פירוש הביטוי "עזר כנגדו" – בת זוג שתהיה עזר לאדם – בהתאם לו.

פס' 23: בפס' זה יש סיפור אטיולוגי שמסביר למה קראו לאישה אישה- מדרש השם* של האישה הוא מהשם איש: "לזאת ייקרא אישה, כי מאיש לוקחה זאת".

פס' 24: בפסוק זה יש סיפור אטיולוגי* שמסביר למה אדם עוזב את הוריו ודבק באשתו. ההסבר לתופעה נמצא בפס' 23 – האישה הייתה חלק מגופו של הגבר.

*מדרש שם = הסבר ללמה דבר מה נקרא בשם מסוים.

*סיפור אטיולוגי = סיפור שבא להסביר תופעה מסוימת בחיי האדם או בטבע. בד"כ מתחיל במילים "על כן".

בראשית פרק ג' :

פס' 1-7 – החטא :

פס' 1 : בפס' 1 יש רמז מיתולוגי על מיתוס הנחש, שהיה נחשב למפלצת בעלת כוחות אצל העמים עובדי האלילים. בפס' 1 יש שני ניסיונות לשלול ולסתור את המיתוס :

1. "אשר עשה ה' אלהים" – דגש על כך שה' ברא את הנחש.
2. "והנחש היה ערום מכל חיות השדה" – הנחש הוא חלק מחיות השדה ולכן לא יכול להיות מפלצת בעלת כוחות.

פס' 2-3 : האישה חוזרת באוזני הנחש על צו איסור האכילה שהיא ואדם קיבלו מה', אבל היא משנה בו כמה דברים.

ההבדלים בין הצו האלוהי, לדברי הנחש, לדברי האישה :

תבחינים	צו אלוהים לאדם פרק ב' 16-17	דברי הנחש פרק ג' 1, 4-5	דברי האשה פרק ג' 2-3
	(טז) וַיֵּצֵא ה' אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לְאֹמֶר מְכַל עֵץ הַגֵּן אֲכַל תֹּאכַל : (יז) וּמַעַץ הַדַּעַת טוֹב וְרַע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְיֹום אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת :	...וַיֹּאמֶר אֶל הָאִשָּׁה אַף כִּי אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכָּל עֵץ הַגֵּן : (ד) וַיֹּאמֶר הַנָּחַשׁ אֶל הָאִשָּׁה לֹא מוֹת תָּמוּתוֹן : (ה) כִּי יִדַע אֱלֹהִים כִּי בְיֹום אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקַחוּ עֵינֵיכֶם וְהִייתֶם כְּאֱלֹהִים יִדְעֵי טוֹב וְרַע :	(ב) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל הַנָּחַשׁ מִפְּרִי עֵץ הַגֵּן נֹאכָל : (ג) וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַגֵּן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְעוּ בּוֹ פֶן תָּמוּתוֹן :
מה מותר?	לאכול מכל עץ הגן	*****	לאכול מפרי עץ הגן
מה אסור?	אסור לאכול מפרי עץ הדעת טוב ורע	אסור לאכול מכל עצי הגן	<ul style="list-style-type: none"> • אסור לאכול מפרי העץ אשר בתוך הגן • אסור לגעת בעץ
מהו העונש?	מוות	אין עונש מוות	אולי ("פן") יהיה עונש מוות

הסברים לטבלה :

1. האשה והנחש מורידים את דברי ה' מדרגת ציווי לאמירה. כלומר דברי האל אינם מחייבים, זוהי המלצה בלבד.
2. ה' מאפשר לאכול מכל עצי הגן. ההיתר בצו האלוהי הוא רחב. הנחש מגדיל את האיסור האלוהי ואומר שאסור לאכול מכל פירות הגן. האשה משמיטה את המילה "מכל", כלומר, מצמצמת את ההיתר, את השפע שניתן לאכול. בכך היא גורמת לאיסור להיראות קשה יותר.
3. ה' אסר לאכול רק מעץ אחד: עץ הדעת. האשה מגדילה את האיסור: אסור לאכול מהעץ שבתוך הגן. הגדלת האיסור הופכת אותו קשה יותר לביצוע.
4. בפרק ב' ה' אסר לאכול מעץ הדעת. האשה מוסיפה איסור נגיעה, כדי להגדיל את הקושי. בכך היא מציגה את הצו האלוהי כקשה לביצוע, ומנסה לגרום הבנה לכך שחטאה.
5. לפי הצו האלוהי העונש על אכילה מהעץ הוא מוות (חזרה על השורש מות), בוודאות. לדברי האשה אולי (פן) יהיה עונש מוות, בכך היא משכנעת את עצמה לנסות, כי ה' לא ימיתם. אם אין בוודאות עונש מוות, אז כנראה החטא אינו חמור כל-כך. לדברי הנחש "לא-מות, תמותון" – הוא מחזק את דברי האשה שלא ימותו. מסקנה מהשינויים שעשתה האישה: האישה רוצה להתפתות להצעת הנחש, ולכן היא משנה את הצו כדי לשכנע את עצמה שהיא לא חייבת לפעול לפיו.
- פס' 7: בעקבות האכילה מפרי העץ, האדם והאישה נהיים מודעים לכך שהם ערומים – "ונפקחו עיניהם" – פקחת העיניים מסמלת את המודעות שהתעוררה.
- פס' 8 – 13 – החקירה:
- חקירת האדם:
- פס' 9: ה' שואל את האדם "אייכה" = איפה אתה?
קושי: כיצד ייתכן שה', שהוא כל יודע, צריך לשאול את אדם איפה הוא.
פתרון: זוהי שאלה רטורית. ה' לא באמת צריך לשאול שאלות כי הוא יודע הכל.
- פס' 12: האדם מפיל את האשמה על האישה, ובאופן עקיף גם על ה' – "האישה אשר נתת עימדי" – אתה נתת לי את האישה הזאת שפיתתה אותי.
- חקירת האישה:
- פס' 13: האישה מפילה את האשמה על הנחש – "השיאני" = פיתה אותי.
- חקירת הנחש:
- אין חקירה! ה' לא חוקר את הנחש משום שלמסית (מישהו שגורם לאדם אחר לבצע חטא) אין את הזכות להגן על עצמו.
- פס' 14-24 – העונשים:
בעוד שסדר החקירה הוא -	אדם	אישה
סדר העונשים הפוך -		
	נחש	אישה
	אדם	
- זהו מבנה כיאסטי.
- פס' 14-15 – העונשים לנחש:
1. הנחש צריך לאכול רק עפר כל ימיו.

2. תהיה שנאה תמידית בין האדם לנחש – "הוא ישוּפֵךְ (=לרמוס) ראש ואתה תשוּפֵנוּ (=התנשפות שלפני ההכשה) עקב". השורש ש,ו,פ, בא כאן בשתי משמעויות – האדם תמיד ישאף לרמוס את ראשו של הנחש (ישופך), והנחש תמיד ישאף להכיש (תשוּפֵנוּ) את עקבו של האדם.

מידה כנגד מידה בעונשו של הנחש: הוא פיתה את האישה לאכול מפרי העץ, ולכן נענש בכך שהוא יצטרך לאכול רק עפר כל חייו.
פס' 16 – העונשים לאישה:

1. "בעצב תלדי בנים" – הריון ולידה יגרמו לאישה כאב וצער.
 2. "ואל אישך תשוקתך והוא ימשול בך" – בעלה של האישה ישלוט (ימשול) בה והיא תחשוק בו.
- מידה כנגד מידה בעונשים לאישה: היא קטפה את פרי העץ בקלות, ולכן הריון ולידה יגרמו לה קושי וכאב.

פס' 17-19 – העונשים לאדם:

1. "ארורה האדמה" – ארורה = מקוללת. האדמה מקוללת בגלל האדם, דבר שמראה שהאדם אחראי גם על גורל סביבתו. האדמה לא תהיה פורייה באופן טבעי.
 2. האדם יצטרך לעבוד קשה מאוד בשביל אוכל – "בזיעת אפיך תאכל לחם".
 3. אובדן חיי הנצח – "מעפר באת ואל עפר תשוב".
 4. פס' 25 – גירוש מגן העדן.
- מידה כנגד מידה בעונש לאדם: האדם אכל את פרי העץ בקלות, ולכן בעתיד יצטרך לעבוד קשה בשביל לאכול.

המילה המנחה בפרק – א,כ,ל:

- השורש א,כ,ל, מופיע גם בתיאור החטא וגם בתיאור העונש, ומהווה מילה מנחה בפרק. בכך מדגיש את הקשר בין החטא לעונש – מידה כנגד מידה:
1. השורש א,כ,ל, נמצא בדברי הנחש לאישה – פס' 5.
 2. השורש א,כ,ל, מציין את פעולת האכילה – החטא עצמו.
 3. השורש א,כ,ל, מציין את העונש לאדם ולנחש – "ועפר תאכל כל ימי חיך" (14), "בעצבון תאכלנה" (17), "ואכלת עשב השדה" (18).

סיפור גן עדן הוא סיפור אטיולוגי שבו להסביר את התופעות הבאות:

1. למה הנחש נתפס כאויב האדם.
2. מדוע האדם זקוק ללבוש.
3. מדוע אין חיי נצח.
4. מדוע האדם צריך לעבוד קשה כל חייו.
5. מדוע שולט הגבר באישה.
6. מדוע לידה כואבת.

בראשית פרק ד'

סיפור קין והבל:

פס' 1: "והאדם ידע את חוה אשתו" – ידע = שכב. הפועל י, ד, ע, מקשר את הסיפור לפרק הקודם – "עץ הדעת טוב ורע".

מדרש השם של קין: חוה אומרת: "קניתי איש את ה'" – קניתי = בראתי, יצרתי איש עם ה'. מהפועל ק, נ, ה, יצא השם "קין".

פס' 2-6: בפסוקים אלה מתואר כיצד גם קין וגם הבל מביאים מנחה לה':

קין	הבל	
עובד אדמה	רועה צאן	מקצוע
"מפרי האדמה" – מנחה פשוטה	"מבכורות צאנו וחלביהן" – מנחה עשירה- הצאן הכי טוב שמן שיש	מנחה לה'
"לא שעה" – שעה = קיבל ברצון. ה' לא קיבל את מנחתו של קין.	"וישע ה' אל הבל ואל מנחתו" – וישע = קיבל ברצון. ה' קיבל ברצון את מנחתו של הבל.	תגובת ה'
"ויהר לקין מאוד ויפלו פניו" – קין כועס ועצוב, הוא מקנא בהבל.		תגובת קין

פס' 7: ה' רואה שקין כועס, ובא להזהיר אותו. ישנן שתי אפשרויות לפירוש פסוק 7:

1. תנאי 1: תוצאה 1:

"אם תיטיב" (את דרכיך) ← "שאת" (= ייסלח לך)

2. תנאי 2: תוצאה 2:

"ואם לא תיטיב" (את דרכיך) ← "לפתח חטאת רובץ"

פירוש: אם תיטיב את דרכיך, ייסלח לך, ואם לא תיטיב את דרכיך, החטא ירבוץ בפתח ביתך כמו חיה שמחכה לתפוס אותך.

2. תנאי 1:

"אם תיטיב שאת (תיטיב את דרכיך)

(שאת = להתמודד עם מעשיך)

תנאי 2:

"ואם לא תיטיב (את דרכיך)

תוצאה 1 בלבד:
"לפתח חטאת רובץ"

פירוש: גם אם תיטיב להתמודד עם מעשיך וגם אם לא, בכל מקרה החטא ירבוץ בפתח ביתך כמו חיה שמחכה לתפוס אותך.

פס' 8: קושי: בפסוק כתוב "ויאמר קין אל הבל אחיו", ואז חסר מה קין אמר לו, ומייד כתוב "ויהי בהיותם בשדה".

פתרון: את המילה "ויאמר" ניתן לפרש כ"זמם בליבו". קין רק זמם בלב ולא באמת אמר משהו, ולכן לא חסר כאן כלום.

קין הורג את הבל!

פס' 9-16 – החקירה והעונש:

פס' 9: ה' שואל את קין "אי הבל אחיך" (איפה הבל אחיך). כמובן שזוהי שאלה רטורית, שבאה לתת לקין הזדמנות להתוודות על כך שהוא רצח את הבל ולהביע חרטה. ה' לא באמת תריך לשאול.

השוואה בין החטא של אדם לבין החטא של קין:

קין – דור שני	אדם – דור ראשון	
רצח	אכילה מפרי עץ הדעת	החטא
"אי הבל אחיך" – שאלה רטורית	"אייכה" – שאלה רטורית	החקירה
הכחשה בלבד	התחמקות ואחר כך הודאה באשמה	התגובה

מסקנה מההשוואה: כבר מהדור הראשון בעולם לדור השני ישנה הידרדרות מוסרית של בני האדם.

פס' 10: תגובת ה' לקין: "קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה"

יחיד רבים רבים

קושי: אין התאמה לשונית בין "קול" – יחיד, ל"דמי", "צועקים" – רבים.

פתרון: הצעקה היא ברבים משום שהיא שייכת לכל הבנים והצאצאים שלא יולדו להבל.

פס' 11: המשך תגובת ה' לקין: "ארור (=מקולל) אתה מן האדמה אשר פצתה (=פערה) פיה לקחת את דמי אחיך מידך". ה' מאשים את האדמה ש"פצתה את פיה" לקבל את הדם של הבל, שהיה ח מפשע.

את הביטוי "ארור אתה מן האדמה" ניתן לפרש בשתי דרכים:

1. קין מקולל יותר מן האדמה – הקללה שלו תהיה גדולה יותר משלה.

2. קין מקולל מהאדמה – הקללה שלו תבוא ממנה.

פס' 12 – העונשים לקין:

1. האדמה "לא תוסף תת (=לתת) כוחה לך" – האדמה לא תיתן לקין יבול.

2. "נע ונד תהיה בארץ" – קין יהיה נווד, ותמיד יצטרך לנדוד ממקום למקום.

מידה כנגד מידה בעונשו של קין: האדמה קבלה את דמו של הבל, ולכן העונש של קין יבור מן האדמה.

פס' 13-14 – תגובתו של קין לעונש:

תגובה ראשונה: "גדול עווני מנשוא" – יש שתי אפשרויות לפרש ביטוי זה:

1. עוון = חטא. החטא שלי כה גדול שאי אפשר לשאת אותו – זוהי הודאה באשמה וחרטה.

2. עוון = עונש. העונש שלי כה גדול שאי אפשר לשאת אותו – זוהי תלונה.

תגובה שנייה: "והיה כל מוצאי יהרגני" – קין פוחד שכל מי שימצא אותו יהרוג אותו.

פס' 15: ה' אומר לקין שמי שיהרוג אותו, ה' ינקום בו שבעתיים (כפול 7). ה' שם לקין אות (סימן) שיגן עליו. (לא ידוע בדיוק מהו האות).

פס' 16: נאמר על קין "וישב בארץ נוד".

קושי: כיצד ייתכן שקין ישב בארץ נוד, כלומר במקום אחד, אחרי שבפס' 12 היה כתוב "נע ונד תהיה בארץ", כלומר לנדוד ממקום למקום?

פתרון: 1. נע ונד = נווד: בתוך ארץ נוד קין יהיה נווד וינדוד ממקום למקום בה.

2. נע ונד = בלב : מצפוננו ש **בראשית פרק ו' 5-22:**

סיפור המבול:

פס' 5-8 – רעת האנושות והעונש: ה' מחליט להשמיד את העולם, כי הוא רואה שהאדם מרבה לחטוא וכל מחשבותיו באות מהיצר הרע.

פס' 5-6: בפסוקים אלה יש האנשה של האל על יד הפעלים וירא, וינחם (=התחרט), ויתעצב. **קושי:** כיצד ייתכן שיש לאלהים תכונות אנושיות?

פתרון: חז"ל קבעו עיקרון שנקרא "דברה תורה בלשון בני אדם". על פי עיקרון זה, התורה כתובה לפי הבנתו ותפיסתו של האדם, שיכול להבין רק מושגים אנושיים ומוחשיים. אין דרך אחרת לתאר את אלהים בכדי שאנשים יבינו למה הכוונה.

פס' 9-17 – צדקת נוח מול רשעת בני דורו:

פס' 9: "נח איש צדיק תמים היה בדורותיו".

קושי: המילה "בדורותיו" בעייתית – ביחס למי נח היה צדיק?

פתרון: 1. נח היה צדיק ביחס לדור שלו בלבד.

2. נח היה צדיק ביחס לכל הדורות.

פס' 11-13: השורש המנחה בפסוקים אלה הוא השורש ש,ח,ת. השורש בא בשתי משמעויות:

1. פס' 12: "כי השחית כל בשר את דרכו" – האנשים (=כל בשר) קלקלו (=השחיתו) את דרכיהם.

2. פס' 13: "והנני משחיתם את הארץ" – ה' ישמיד (=ישחית) את העולם.

יש כאן עיקרון של מידה כנגד מידה: השורש המנחה ש,ח,ת מראה את הקשר בין החטא לעונש. כמו שהאנשים השחיתו (קלקלו) את דרכיהם, כך ה' ישחית (ישמיד) את העולם.

פס' 13-22 – הוראותיו של ה' לנח לבניית התיבה:

ה' נותן לנח הוראות מפורטות ומדויקות במיוחד, כדי להדגיש שהכוונה שלו להשמיד את העולם רצינית.

קושי: למה ה' משמיד גם את החיות, הרי הן לא חטאו?

פתרון: האדם אחראי לא רק על עצמו, אלא גם על גורל סביבתו, ולכן גם החיות נענשות. (זה מזכיר את חטאו של האדם הראשון, שגרם לכך שגם האדמה תהיה מקוללת – הוא אחראי על גורל הסביבה).

פס' 18: ה' אומר לנח "והקימותי בריתי איתך" – הוא מבטיח לו שהוא יקיים את הברית (ההבטחה) שהבטיח לו.

קושי: באיזו ברית ובאיזו ברית מדובר כאן?

פתרון: 1. מדובר בברכה שה' בירך את אדם הראשון "פרו ורבו" – נח ימשיך להתקיים ולהתרבות.

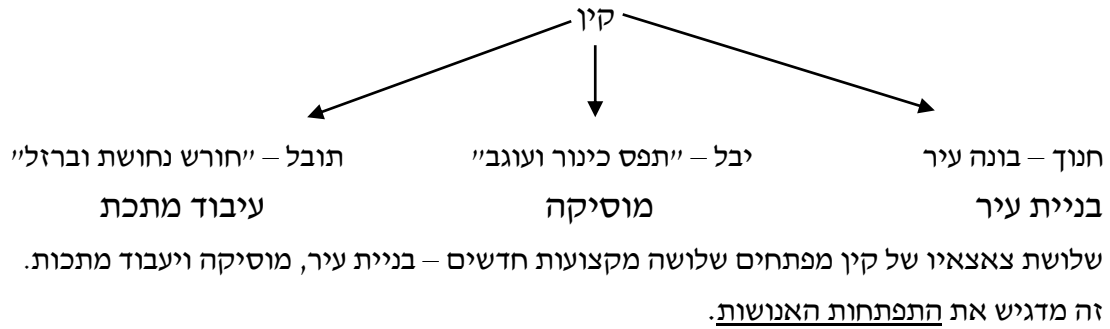
3. מדובר בהבטחה שה' הבטיח לנח לפני המבול, שהוא ומשפחתו יינצלו.

ל קין לעולם לא יהיה שקט לעולם.

סיפור קין והבל הוא סיפור אטיולוגי משום שהוא מסביר את התופעות הבאות:

1. תופעת הנוודות – מדוע יש אנשים נוודים בעולם.
2. מסביר את המאבק התמידי שיש בין רועי הצאן לעובדי האדמה (ריבים על שטחים).

פס' 17 – 22 – התפתחות האנושות:

פס' 23 – 26 – שירת למך: שירת למך בנויה מאמצעים אומנותיים מיוחדים – תקבולות (ראה צד שני של הדף). **שירת למך מסמלת את ההידרדרות המוסרית של האדם:**

פס' 23: "כי איש הרגתי לפצעי וילד לחבורתי" – כל איש שגרם לי לפצע, הרגתי, וכל ילד שגרם לי לחבורה – הרגתי.

פס' 24: "כי שבעתיים יוקם קין ולמך שבעים ושבעה" – נקמת ה' במי שיהרוג את קין היא פי 7, ונקמת למך במי שיפגע בו היא פי 77.

בעוד שבפס' 17-22 מסופר על התפתחות האנושות, שירת למך מצביעה על הדרדרות מוסרית של האנושות.

ההדרדרות המוסרית של האנושות:

אדם	אוכל מפרי העץ, מודה באשמה
קין	רוצח, מכחיש את האשמה ואחר כך מודה
למך	רוצח, ואחר כך מתפאר ברצח!

בראשית פרק ו' 5-22:

סיפור המבול:

פס' 5-8 – רעת האנושות והעונש: ה' מחליט להשמיד את העולם, כי הוא רואה שהאדם מרבה לחטוא וכל מחשבותיו באות מהיצר הרע.

פס' 5-6: בפסוקים אלה יש האנשה של האל על יד הפעלים וירא, וינחם (=התחרט), ויתעצב. **קושי:** כיצד ייתכן שיש לאלהים תכונות אנושיות?

פתרון: חז"ל קבעו עיקרון שנקרא "דברה תורה בלשון בני אדם". על פי עיקרון זה, התורה כתובה לפי הבנתו ותפיסתו של האדם, שיכול להבין רק מושגים אנושיים ומוחשיים. אין דרך אחרת לתאר את אלהים בכדי שאנשים יבינו למה הכוונה.

פס' 9-17 – צדקת נוח מול רשעת בני דורו:

פס' 9: "נח איש צדיק תמים היה בדורותיו".

קושי: המילה "בדורותיו" בעייתית – ביחס למי נח היה צדיק?

פתרון: 1. נח היה צדיק ביחס לדור שלו בלבד.

2. נח היה צדיק ביחס לכל הדורות.

פס' 11-13: השורש המנחה בפסוקים אלה הוא השורש ש,ח,ת. השורש בא בשתי משמעויות:

4. פס' 12: "כי השחית כל בשר את דרכו" – האנשים (=כל בשר) קלקלו (=השחיתו) את דרכיהם.

5. פס' 13: "והנני משחיתם את הארץ" – ה' ישמיד (=ישחית) את העולם.

יש כאן עיקרון של מידה כנגד מידה: השורש המנחה ש,ח,ת מראה את הקשר בין החטא לעונש. כמו שהאנשים השחיתו (קלקלו) את דרכיהם, כך ה' ישחית (ישמיד) את העולם.

פס' 13-22 – הוראותיו של ה' לנח לבניית התיבה:

ה' נותן לנח הוראות מפורטות ומדויקות במיוחד, כדי להדגיש שהכוונה שלו להשמיד את העולם רצינית.

קושי: למה ה' משמיד גם את החיות, הרי הן לא חטאו?

פתרון: האדם אחראי לא רק על עצמו, אלא גם על גורל סביבתו, ולכן גם החיות נענשות. (זה מזכיר את חטאו של האדם הראשון, שגרם לכך שגם האדמה תהיה מקוללת – הוא אחראי על גורל הסביבה).

פס' 18: ה' אומר לנח "והקימותי בריתי איתך" – הוא מבטיח לו שהוא יקיים את הברית (ההבטחה) שהבטיח לו.

קושי: באיזו ברית ובאיזו ברית מדובר כאן?

פתרון: 1. מדובר בברכה שה' בירך את אדם הראשון "פרו ורבו" – נח ימשיך להתקיים ולהתרבות.

6. מדובר בהבטחה שה' הבטיח לנח לפני המבול, שהוא ומשפחתו יינצלו.

בראשית פרק ט'

פסוקים 1-7 – ברכת אלוהים לנוח ובניו:

לאחר ההשמדה תתחיל אנושות חדשה. מעין בריאה מחודשת. יש צורך להגדיר את מעמד האדם בעולם ויחסו כלפי הטבע המתחדש.

האל מברך את נח ואת בני משפחתו וכורת עמם ברית. האל אינו מצפה עוד מן האדם לשלמות, "כי יצר לב האדם רע מנעוריו", ולכן יש בברכה מרכיבים המתאימים לבני אדם.

ברכת אלוהים לאדם בראשית א' 28-29	ברכת אלוהים לנוח ובניו בראשית ט' 1-7			
<p>נקודות דמיון בין שתי הברכות:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ אדם ונוח הם תחילתה של אנושות חדשה. ▪ ברכת "פרו ורבו". ▪ שלטון האדם על בעלי החיים. ▪ אכילת עשב ירק. 				
<p>נקודות שוני בין שתי הברכות (קריטריונים):</p> <table border="1" data-bbox="225 1630 1361 1832"> <tr> <td data-bbox="225 1630 596 1832">האדם ימשול על החיות. רדו – מלשון רודן, שליט.</td> <td data-bbox="596 1630 831 1832">שליטה על בע"ח</td> <td data-bbox="831 1630 1361 1832">שלטון נוח על בעלי החיים יהיה בדרך של הטלת מורא ופחד – עליונות האדם על החיות.</td> </tr> </table>		האדם ימשול על החיות. רדו – מלשון רודן, שליט.	שליטה על בע"ח	שלטון נוח על בעלי החיים יהיה בדרך של הטלת מורא ופחד – עליונות האדם על החיות.
האדם ימשול על החיות. רדו – מלשון רודן, שליט.	שליטה על בע"ח	שלטון נוח על בעלי החיים יהיה בדרך של הטלת מורא ופחד – עליונות האדם על החיות.		
ה' מתיר לאדם לאכול מן הצומח.	מזונו של האדם	ה' מתיר לנוח ובניו לאכול גם מהחי (בתנאי שלא יאכלו את הדם).		

לא מוזכרים חוקים מוסריים שבין אדם וחברו.	איסור הריגת אדם	לראשונה, ה' אוסר על הריגת אדם וקובע עונש מוות לכל הורג אדם. גם החיות יענשו על פגיעה באדם
<p>מסקנות אפשריות מן ההשוואה:</p> <p>בימי האדם הראשון שררה הרמוניה בין החיות לבין האדם, אולם האנושות החדשה לאחר המבול אינה מושלמת מבחינה מוסרית ולכן ה' מפחית את דרישותיו מהאדם.</p>		

פסוק 6:

”שופך דם האדם” } תקבולת כיאסטית נרדפת
 באדם דמו ישפך”

ההנמקה לאיסור המוחלט לרצוח אדם היא שהאדם נברא בצלמו של האל ומכאן שהפוגע באדם פוגע באל! המבנה הכיאסטי של הפסוק מדגיש את העובדה שהאדם עומד במרכז הבריאה והן את העונש שהוא בבחינת ”מידה כנגד מידה”: מי ששפך דם דמו ישפך. הדם שנשפך בצלע ה-1 הוא דם הנרצח, ואילו בצלע ה-2 זהו דמו של הרוצח שדינו מוות. הרעיון מחוזק על-ידי מצלול: חזרה על הצליל: ”דם”.

פסוקים 8-17 – כריתת ברית וקשת בענן:

ה' כורת ברית עולם עם נוח ובניו: הוא לא יפגע יותר באנושות ובעלי-החיים.

המלה ”ברית” הינה מלה מנחה בקטע.

אות הברית הוא הקשת בענן: ”את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני ובין הארץ” – זהו האות (סימן) הראשון במקרא. הסימן הוא לבני האדם, שידעו שאלוהים זוכר את הבטחתו בברית, לא להביא עוד מבול.

מדוע נבחרה הקשת לסמל את הברית?

1. הקשת בענן מופיעה בלי מיתר. קשת ומיתר מסמלים כלי מלחמה וקשת ללא מיתר מסמלת את השלום.

2. סיפור אטיולוגי – הסיפור נועד להסביר את תופעת הקשת לאחר גשם. הקשת מעידה על קשר בין השמים והארץ, ומסמלת הרמוניה שתשרור בין האל לאדם. לא עוד מלחמה.

הקשת נבחרה כי היא מתקשרת לגשמים, למבול.

פסוקים 18-29 – שכרותו של נוח וקללת כנען:

פסוק 18 – "ויהיו בני נוח היוצאים מן התיבה שם חם ויפת, וחם הוא אבי כנען".

פסוק 19 – "שלושה אלה בני נוח ומאלה נפצה כל הארץ".

1. הצגת הדמויות – נוח ושלושת בניו.
2. רמז מקדים – "חם הוא אבי כנען".
3. תפוצת האנושות – מבניו של נוח החלה האנושות כולה להתפתח, ויצאו העמים הבאים:

שם	חם	יפת
אבי עמי אסיה (כולל ישראל)	עמי אפריקה וביניהם הכנענים	עמים הגרים בארצות הצפון כמו איי יוון, וביניהם הפלשתים

מיד לאחר היציאה מן התיבה נוח נוטע כרם ושותה מהיין שבכרמו. בזכותו התבטלה הקללה שרבצה על האדמה והיא מצמיחה לנוח גפנים. נוח הוא אבי הכורמים. הוא משתכר "וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אוהלו..." (21). באמצעות רצף פעלים ממחיש המספר את המהירות שבה אדם מתבזה כתוצאה משתיית יין. נוח שכב גלוי איברים בתוך אוהלו.

חטאו של חם – "וירא חם, אבי כנען, את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ..." (22). מדובר בראיית הערווה. חם רואה את ערוות אביו ויוצא החוצה לספר על כך לשני אחיו.

תגובת שם ויפת – לא ראו את ערוות אביהם כי לקחו שמלה (בגד), הלכו אחורנית וכיסו את האב (23). בפסוק פעלים רבים המלמדים ששם ויפת הזדרזו לשמור על כבוד אביהם.

הפעלים הרבים באים כאן ברבים פרט לפועל הראשון "ויקח". פועל זה הכתוב בלשון יחיד צמוד לשמו של שם, כדי להדגיש שהיוזמה לשמירה על כבוד האב הייתה של שם. תודעתו המוסרית של שם הייתה גבוהה יותר.

כשנוח מתעורר הוא מקלל את בנו בקללה קשה.

במה חטא חם?

1. יש אומרים שחטא באי כיבוד אב, בניגוד למעשה אחיו.
2. חם חטא במשכב זכר עם אביו. גילוי עריות – המילה ערווה בעלת הקשר מיני. וכן המלה ידע, "וידע את אשר עשה לו בנו הקטן" (24).
3. בספרות חז"ל נטען שסירס את אביו, כי לא היה מעוניין באח נוסף שיתחלק עמם בירושה.

בעיה:

”וידע את אשר עשה לו בנו הקטן” – והרי לפי רשימת הבנים (פסוק 18) חם היה בנו האמצעי – סתירה.

פתרון:

1. רש"י טוען שקטן הכוונה לבזוי פסול. הוא הנחות בתכונותיו ובהתנהגותו משאר אחיו.
2. יתכן ורשימת הבנים בפסוק 18 אינה לפי סדר גילם הכרונולוגי. נוח אינו מקלל את חם שחטא אלא את נכדו, כנען, בנו הרביעי של חם, מדוע?
1. יש טוענים כי מכיוון שחם בורך על-ידי האל אי אפשר לקללו.
2. יש שהציעו שנשמטה מילה מדברי נוח "ארור אבי כנען..." ואולי הבן כנען היה שותף לעברה.
3. יש אומרים שקללת כנען היא תוספת מאוחרת לסיפור שכרותו של נוח ומעשה חם. בתרגום ה-70, כתוב שנוח קילל את חם. התוספת באה להסביר את מעמדם הנחות של הכנענים בתקופת ההתנחלות והמלוכה בישראל. עמי כנען נתפסו על-ידי המספר המקראי כעמים מושחתים הנגועים בפריצות מינית. ולכן האל נתן את ארצם לבני ישראל (סיפור סדום דוגמה לפריצותם)- יסוד אטיולוגי.

הסבר הקללה לכנענים:

”ארור כנען, עבד עבדים יהיה לאחיו” עמי כנען יהיו ”עבד עבדים”, עבד בזוי בתחתית המדרגה, לאחיהם – בני ישראל (= שם) ולפלשתים (= צאצאי יפת). בעתיד שבטי ישראל יכבשו את הארץ מיד כנען וישלטו בה

עם הפלשתים. הכנענים יהיו משועבדים לשני עמים, לפלשתים ולישראל.

הברכה לשם:

”ברוך ה' אלוהי שם, ויהי כנען עבד למו” ”... וישכון (ה') באוהלי שם” (27,26).

שם קיבל שתי ברכות:

1. ”ברוך ה' אלוהי שם...” יש כאן ברכת שבח ותודה לה' שעתיד להיות אלוהי שם. וכך יש קשר בין ה' לשם. יש שתיקנו כדי שתהיה זו ברכה לשם ויש לקרוא ”ברך ה' אלוהי שם”, כלומר ברכה מיוחדת לשם.
2. ברכה שנייה היא זו ההופכת את כנען לעבד לשם.

הברכה ליפת:

”יפת אלוהים ליפת וישכון באוהלי שם, ויהי כנען עבד למו” (17).

צאצאי יפת הם הפלשתים וגויי הים. אלוהים ירחיב, יפתח את גבולו של יפת עד אוהלי שם. יש סבורים שהם ישבו בתוך שטחי שם. הוא מבורך, מכיוון שהעניק כבוד לאביו, בכך שכיסה את ערוותו.

הדומה בין שתי הברכות – שלטון על צאצאי חם, שיהיו עבדים.

השונה – רק לשם יש ברכת ה' ישירה, כי הם בעלי תודעה מוסרית מפותחת. ליפת הברכה בגוף שלישי, לא ישירה, אין זיקה ישירה בין האל לבנים.

מסקנה – הברכה לשם גדולה מהברכה ליפת, מפני שהיה היוזם בשמירה על כבוד אביהם.

מטרות הסיפור:

סיפור אטיולוגי המסביר את התנהגותם המינית המופקרת של הכנענים ואת נחיתותם ביחס לבני ישראל. סיפור המצדיק את גירוש הכנענים מהארץ. סיום הסיפור בפסוקים 28-29 מותו של נוח.

בראשית, י"א 1-9: סיפור מגדל בבל מעשיהם של בני דור הפלגה (פס' 1-3)

פס' 1: לאחר המבול לכל בני האדם בעולם הייתה שפה אחידה, דבר שהעיד על היותם משפחה אחת.

פס' 2: האנשים בארץ חיפשו שטח מישורי שבו יוכלו לפתח חקלאות. הם התיישבו בארץ שנער, שנמצאת בין הפרת לחידקל.

פס' 3: בני דור הפלגה משתמשים ביכולות הטכנולוגיות העומדות לרשותם על מנת לפתח את המקום. ה' בירך אותם ואמר להם למלא את הארץ והם אכן עושים זאת ומנצלים את הטבע לתועלתם (נלבנה – לבנים; חימר – חומר -- לשון נופל על לשון).

פסוק 4 – החטאים

בני האדם סבורים שהיות והם מאוחדים (כמשפחה אחת) והיות ויש להם יכולות טכנולוגיות ותבונה שבהם נתברכו ע"י ה', הם יכולים לחרוג ולטשטש את הגבול בינם לבין ה'. הם שואפים לעוצמה מעל ומעבר לזו שאלוהים נתן להם. לכן, הם בוחרים לבנות מגדל ש"ראשו בשמיים". האדם כיחיד לא מסוגל לבנות אנדרטאות. רק איחוד של מספר גורמים יכול ליצור מפעלים גדולים. המגדל הגבוה גורם לאדם (כחלק מקבוצה) להרגיש חזק, שכן הוא הצליח לבנות מגדל כה גבוה.

פרשנות ביקורתית אומרת שאלוהים "פוחד" שהאדם מנסה לפלוש לתחום האלוהי, לכן, אחת הפרשנויות היא שהאדם מורד ומנסה להילחם באל. "ונעשה לנו שם" – בניית המגדל תפיץ את שמם בכל מקום והם יזכו לתהילה. זהו חטא הגאווה של האדם.

"פן נפוץ" - האנשים בתחילת הסיפור מאוחדים ויש להם שפה אחת. הם רוצים לבנות להם עיר ומגדל בשמיים ואם לא יעשו כך, הם יתפזרו. נשאלת השאלה מדוע בני האדם לא רוצים להתפזר? התשובה היא שברגע שהם יגלו את כוחו של איחוד לעומת מגבלות היחיד, הם ירצו להישאר מאוחדים. יש לזכור שבסוף סיפור המבול, ציווה אלוהים על האדם להתפזר בכל רחבי הארץ.

העונש שמקבלים בני האדם (פס' 5-9)

ישנו קושי בביטוי "וירד ה'" בפסוק 5. מדוע ה' צריך לרדת לארץ על מנת לעמוד על חטאיהם? הרי הוא רואה הכל מלמעלה. הפתרון לקושי זה (רש"י) הוא שמעשהו של ה' בא ללמד את השופטים שבכדי לעשות משפט צדק יש לרדת לעומקם של פרטים. ה' מחליט לבלבל את שפותיהם של האנשים ובכך מבטל את יכולתם להתאגד ולבנות את המגדל, והדבר אכן מצליח – "ויחדלו לבנות העיר".

הביטוי "הבה נרדה": ישנו כאן קושי. מדוע אלוהים מדבר בלשון רבים? הפרשנות כאן דומה לפרשנות שניתנה לביטוי "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו" – ייתכן שה' דיבר אל המלאכים, ייתכן שמדובר בלשון רבים, תורה שמדברת בלשון בני אדם, לשון זירוז וכו'. הפרשנות הביקורתית כמובן אומרת שמדובר בשאריות של מיתוס.

העונש ניתן לפי עיקרון מידה כנגד מידה

את עקרון מידה כנגד מידה ניתן לראות בבירור באמצעות מילים מנחות ומבנה הסיפור. בפסוקים 1-4 מצויות פעולותיהם של בני האדם ובפסוקים 5-9 מצויות פעולות ה' (העונש). בין שתי מערכות אלה יש **מבנה כיאסטי ומבנה מקביל**. העונשים (פס' 5-9) מסודרים בסדר הפוך לחטאים (פס' 1-4). כמו כן, בין החטאים לעונשים (כל אחד בנפרד) ישנן תקבולות נרדפות. שתי מערכות אלו קשורות ביניהן באמצעות מערכת של מילים מנחות: כל הארץ, שפה, הבה, ב.נ.ה, עיר ומגדל, שם, פ.ו.צ.

- **כל הארץ** הייתה מרוכזת במקום אחד (פס' 1) ← האנושות מתפזרת על פני **כל הארץ** (פס' 8).
- כולם מדברים באותה **שפה** כביטוי לאחדותם (פס' 1) ← ה' מבלבל את **שפתם** (פס' 7).
- "**הבה נלבנה.. הבה נבנה**" (פס' 3-4) ← "**הבה נרדה ונבלה**" (פס' 7).
- **ב.נ.ה, עיר ומגדל** – בני האדם שואפים לבנות עיר ומגדל שיגיעו עד השמיים (פס' 4) ← ה' רואה את העיר והמגדל שבנו (פס' 5), מפר את מזימתם והתוצאה היא שהם חדלים מבניית העיר.
- **פ.ו.צ** – הם לא רצו להתפרש על כל הארץ ובכך הפרו את צו ה' לאדם ולנח ← ה' מפץ אותם על פני כל הארץ.
- **שם** – הם ישבו "שם" (בארץ שנער) (פס' 2) ← "שם" אלוהים מבלבל את שפתם ומפץ אותם משם (פס' 7-9).
- לסיכום, כל אלה מדגישים את עקרון מידה כנגד מידה שיש בעונש. בני האדם גילו ביטחון מופרז ביכולתם וה' מוכיח להם שהם מוגבלים ושהוא מעליהם.

פרשנות ביקורתית לסיפור

מדובר כאן במיתוס – מרד האדם כנגד האלוהים. האל פוחד שאם האדם יבין את כוח האיחוד שלו, הוא יוכל לגבור עליו ולכן הוא חייב לבלבל את שפתם כדי למנוע מהם להגיע אליו.

פרשנות מסורתית נוספת לסיפור (חז"ל)

מדרש זה בא להצדיק את פעולתו של ה' – כשהם בנו את המגדל, המטרה קידשה את האמצעים – הם בכו שכלי עבודה התקלקל וכשאדם נפל הם לא בכו. זוהי עיר לא מוסרית ולכן ה' היה צריך לפזר אותה.

סיפור אטיולוגי

זהו סיפור אטיולוגי והוא מסביר מדוע יש מלחמות בעולם – אלוהים לא מעוניין שנהיה מאוחדים
כי אז אולי נלך נגדו. כמו כן הסיפור מסביר גם מדוע קיימות שפות בעולם ומדוע קיים מקום בשם
בבל.